

C. Groot

Planten

op een fabrieksterrein

Driebloemige nachtschade

Wellicht tegen veler verwachting in groeien en bloeien er op de Hoogovens-terreinen zeer veel planten. Steeds weer geniet ik ervan en velen met mij. De laatste jaren zijn de fabrieksterreinen enorm naar het noorden uitgebreid, tot in de gemeente Heemskerk toe. Tussen de nog al uit elkaar liggende walserijen zijn grote stukken duinterrein geëgaliseerd en hierop vond een ware explosie van ruderaal planten plaats.

Ik wil vooropstellen, dat het niet in mijn bedoeling ligt te suggereren dat het allemaal nog al meevalt met de milieuverontreiniging door Hoogovens. Integendeel! Het is er over het algemeen een smeerboel en er is ontzettend veel natuurschoon aan de industrie opgeofferd. Dat gaat nog steeds door. Het gebied tussen Velsen en Wijk aan Zee was eertijds een der mooiste duingebieden van Noord-Holland. Er is vrijwel niets meer van over en wat er hier en daar nog wél is, heeft in ernstige mate van stof en vuil te lijden.

Maar tóch, als ik op een zomermorgen het fabrieksterrein opfiets, vind ik er een zee van bloemen: Wilde reseda, Zandkool, Hongaarse raket, Avondkoekoeksbloem, Teunisbloem, de Koningskaars die van onderen naar boven 'opbrandt' (net andersom als een echte kaars), Slangekruid, Ossetong, Zeepkruid en nog andere. Prachtig zijn ook de brede blauwige bladen van de Zandhaver op wat hogere, zandige plekken; de lange bloei-stengels met grote aren staan te wiegen in de wind. De avondkoekoeksbloemen en de teunisbloemen zullen, als de zon hoger stijgt, spoedig verwelken, doch voorlopig doet het wit van de eerste het prachtig tussen al dat geel en groen. In de middaguren sluiten zich ook de duizenden bloempjes van de Gewone zandkool, zodat het - als ik 's middags weer naar huis ga - een heel ander gezicht is, veel minder kleurrijk en feestelijk. Maar de volgende ochtend bloeit alles weer mooi.

De Gewone teunisbloem (*Oenothera biennis*) is overal op de terreinen te vinden, ook vlak bij en tussen de gebouwen. Soms zijn het door de sterke vervuiling heel armetierige, smerige planten geworden. Maar bloeien doen ze! Het aardige van die teunisbloemplanten is dat ze allemaal tegelijk, ongeacht de standplaats, beginnen te bloeien. Meestal is dat het geval zo tegen de langste dag of iets eerder. Alle planten beginnen met één bloem. 's Avonds, een uur voor zonsondergang, gaan de bloemen open, maar ik heb de indruk dat dit niet geldt voor de éérste bloem. Die ontdek ik namelijk meestal 's morgens vroeg, als ik uit de nachtdienst naar huis ga, terwijl ik ze de avond tevoren nog niet heb gezien en ze toch opvallend genoeg zijn. Ik moet dat nog eens precies controleren. De volgende avond hebben de planten twee bloemen. U zult wel weten dat teunisbloemen nachtbloeiers zijn. Overdag is er niet veel moois aan en ze worden daardoor ook niet vaak geplukt, wat een voordeel is. Thijsse heeft heel boeiend over teunisbloemen geschreven, zo mooi dat ik me er verder maar niet aan waag.

Ook de Gewone ossetong (*Anchusa officinalis*) is op de terreinen rijkelijk aanwezig, veel meer dan aan de zuidkant van het Noordzeekanaal. Het omgekeerde geldt voor de Zeeaveruit (*Artemisia lloydii*) die op de ruige terreinen bij IJmuiden, dus ten zuiden van het kanaal, talrijk voorkomt en waarnaar ik op verzoek van onze huidige eindredakteur vanaf 1966 ook aan de noordkant uitkijk, tot nu toe echter zonder succes. Kennelijk is de sprong over het kanaal moeilijk. De Ossetong verdraagt eveneens heel wat vervuiling, maar ondanks de omstandigheden bloeien ze volop met talloze helderblauwe bloempjes. Op de vreemdste plaatsen komen ze te voorschijn, b.v. tussen opgeslagen olievaten en onder stapels spoorbielzen vandaan. In 1971 vond ik een plant die een zeer fraaie fasciatie (bandvorming) vertoonde. Naarmate de zomer vordert, verschrompelen de bladen wel door al dat stof, doch de zaden komen toch tot rijpheid. De Geelwitte ossetong (*Anchusa ochroleuca*) staat niet op de terreinen, wel zie ik hem al jaren in groot aantal in de duinen langs de weg van Wijk aan Zee naar de IJmuider noordpier. In 1971, toen ik in de middagpauze even naar Wijk aan Zee ging om er een foto te maken, zag ik daar in eens diverse Ossetongen in verschillende kleuren staan: prachtig roze, heel licht blauw, bijna wit en nog andere schakeringen, alles door elkaar. Op één bepaalde plaats stond ook de blauwe Gewone ossetong. De in kleur zo afwijkende bloemen waren van de zeldzame bastaard tussen de Gewone en de Geelwitte ossetong. Ik heb er wat van verzameld voor het Rijksherbarium in Leiden.

Gewone ossetong

Smal vlieszaad

Ook minder opvallende maar toch wel interessante planten zijn op de Hoogovens-terreinen aanwezig. Ik noem er een paar. Ten eerste de Driebloemige nachtschade die ik er in 1967 voor het eerst zag, wat niet zegt dat hij er niet al eerder was. In weinige jaren heeft de soort zich geweldig uitgebreid; overal staan nu honderden planten, hoewel dat 'overal' met enige reserve geldt, want het opvallende is dat deze nachtschadesoort alleen dáár groeit 'waar de mensen zijn'. Dat is m.i. de eenvoudigste aanduiding voor dit verschijnsel. De eerste plant vond ik vlak bij de deur van een fabriekshal waar dag en nacht mensen in- en uitlopen. Vele staan er verder b.v. in een boog om de deur van een pompgebouw. Daar is een bankje waarop de bedieningsman wel eens even in de zon zit en precies daar, tussen de trottoirtegels, komen ze op. Ook tussen er in de buurt staande auto's en bij de z.g. 'plakkenhallen' waar grote pakken staal worden opgeslagen en bewerkt, waar rangeer-

ders met zware locomotieven komen en vele mensen werken. Het is er zo vuil dat er vrijwel niets wil groeien, maar die Driebloem-nachtschade, ofschoon er dan weinig florissant uitziend, bloeit daar volop. De flora van Heukels-van Ooststroom noemt als groeiplaatsen o.a. open, droog, stikstofrijk duinzand, vooral in vogelkolonies en bij bunkers. Het voorkomen op sterk door mensen beïnvloede delen van de Hoogovens-terreinen past daarbij uitstekend. Men had de plant ook wel 'Tweebloemige nachtschade' kunnen noemen, want heel vaak zitten er maar twee bloemen aan een bloemsteel en waar er wél drie zijn, komen er toch meestal maar twee bessen aan.

Een tweede weinig opvallende plant is het Loogkruid (*Salsola kali*), waarvan we hier twee vormen hebben. De variëteit *tenuifolia* met lange, draadvormige bladen overweegt en die kun je zó aanpakken. Bij de gewone vorm doe je dat bepaald niet, dat is een heel stekelige sinjeur. Loogkruid is eenjarig. Eind mei, begin juni komen de kiemplantjes pas te voorschijn, maar die groeien dan ook snel uit tot bossige planten. Later, tegen de winter, worden de planten min of meer houtig. Tot november bloeien ze nog met kleine, onaanzienlijke bloempjes.

Verder is er het Smal vlieszaad (*Corispermum leptopterum*, vroeger *C. hyssopifolium*), evenals de beide Loogkruidvormen oorspronkelijk een adventieve soort. Ook een laat kiemende Ganzevoetachtige en over het algemeen lager blijvend.

Loogkruid en Vlieszaad zijn van oorsprong steppeplanten, dus afkomstig uit 's zomers warme en droge streken. Daardoor kiemen ze bij ons pas tegen de zomer. In de late herfst rotten de stengels bij de grond af en dan gaan de verdorde en dus zeer lichte planten 'aan de rol'. De najaarswind blaast ze voort, waarbij ze elkaar 'vastpakken' en hele ballen gaan vormen, soms wel met een diameter van 80 cm. Het is een grappig gezicht, die ballen te zien voortsnelen, opgejaagd door een novemberstorm. Soms vliegt er een door een openstaande deur van een fabriekshal naar binnen en komt daar tot rust. Ik zag ook eens zo'n grote steppebol links van de weg voortvliegen en tussen enkele uit de andere richting komende rechtshoudende fietsers belanden. Ze mopperden aardig, want ze hadden al genoeg moeite met die sterke westewind. Het doel, althans het effect van al dat 'rollen' is: zaadverspreiding. Overal komen op die manier de door een smal vlies omgeven vruchtjes terecht. Als steppeplant passen ze precies in de 'cultuursteppe' van de Hoogoventerreinen. Over die steppenrollerij kunt u ook al weer een artikel in een vroegere Natura vinden, nl. in het nummer van oktober 1961. Homerus heeft overigens het verschijnsel al beschreven!

Dan moet ik nog noemen de Hongaarse raket, een bijzonder mooie plant, vooral als hij de ruimte heeft, en die is er op onze terreinen wel. Ook van oorsprong een adventief, maar goed ingeburgerd. Uit een mooie bladrozet rijst de bebladerde stengel op. Geleidelijk wordt het een meer dan een meter hoge, lichtgeel bloeiende plant. De bladen zijn min of meer geveerd en de deelblaadjes zijn, als de zon fel schijnt, vertikaal geplaatst, alsof ze slap hangen. Als in de late zomer de bladen verwelkt zijn, blijft er een grote pruikebol op een kale stengel over, met talloze hauwen waarin de rijpe zaden. Ook de Hongaarse raket rot bij de grond af en gaat op de wind aan de haal, evenals de Gewone raket (*Sisymbrium officinale*) die we tevens hebben.

Veel genoeg heb ik ook altijd in de taluds. De fabrieken rondom de Staalhaven staan nl. enkele meters lager dan elders op het terrein. De hierdoor ontstane taluds zijn belegd met straatstenen. Tussen de voegen daarvan zit geen cement maar aarde en hierin vestigen zich allerlei planten. Vroeger werden die taluds ijverig gewied maar de laatste jaren is er te weinig personeel. Prachtig bloeiende taluds zijn het gevolg van dit personeelstekort! Vooral Slangekruid en Wilde reseda profiteren ervan, maar ook andere soorten als Kleine

Hongaarse raket

... de brede bladen en lange bloeistengels
van de Zandhaver (pag. 113)

klaproos. In 1971 waren de zaaddozen van laatstgenoemde soort sterk geïnfecteerd door galwespen (*Aylax papaveris*). Ze waren sterk opgeblazen en zaten vol larven die zich aan de zaden tegoed deden. Leuk is het, dat de bladrozetten van die taludplanten mooi vlak op de schuin aflopende stenen liggen, maar dat de bloeistengels rechtop staan, met een hoek van naar schatting 40 graden ten opzichte van het talud.

Bij het stikstofbindingsbedrijf Mekog is zo'n talud op het noorden en bovendien nog in de schaduw van een hoog gebouw, waardoor er vrijwel nooit zon op komt. Op dit talud van circa 75 m² groeit uitsluitend één soort mos. Doordat het talud is bestreken met een mengsel van cement en hoogovenslakken, zijn er geen voegen in. Het resultaat is één groot, 'kamerbreed', letterlijk mosgroen mostapijt met niets anders er tussen dan in een later stadium wat Straatgras. Waar vindt men zo iets? Iets verderop zijn er wel voegen in de taluds, daar groeit hetzelfde mos in zodat je in mos het patroon van de stenen voor je ziet. Af en toe laten reepjes mos los en die hangen dan scheef naar beneden, waardoor je de wonderlijkste gedaanten krijgt, wel wat lijkend op chinese letters. Het mos is volgens determinatie van de heer S. Groenhuyzen *Didymodon tophaceus*, een soort schroef-tandmos, in de duinen vrij algemeen doch elders zeldzaam.

Nu zou men kunnen veronderstellen dat er op onze terreinen ook diverse adventieven zouden voorkomen, gezien de vele buitenlandse boten die er arriveren. Doch met erts komt niet veel levends mee en ook met andere daar aangevoerde zaken kennelijk niet. De enige adventief, die ik er tot nu toe aantrof, is de Rechte ganzerik.

Een artikel als dit kan natuurlijk niet volledig zijn. Het ging er slechts om, u een indruk te geven. Eén aardig voorval moet er nog even bij. Tegen de gevel van een der fabriekshallen is een stalen trapje van enkele treden. Onder dit trapje staat al enkele jaren een eenzaam exemplaar van de Gewone klis (*Arctium pubens*), op die manier beschermd tegen de menselijke tred. Doch die klis wordt ieder jaar als het ware opgegeten door de larfjes van een mineervliegje, die - door het blad kruipend - al het bladmoes opvreten. De hele plant wordt er grijs door. Een meter of twintig verder staan nóg een paar klissen, die geen last van minering hebben. In 1971 stonden er twee klissen onder het trapje, maar die onder de tweede tree moest noodgedwongen laag blijven vanwege het vele geloop over de trap. Zo stond de plant als het ware diepgehurkt met de kop tussen de schouders te bloeien. Doch de mineervliegjes hadden ook dit exemplaar gevonden!

het bossige Loogkruid (bladz. 115)

Tekening bladz. 113: M. J. C. Kolvoort
Foto bladz. 117: D. Piet,
overige foto's: D. L. Booy van dia's Joh. Bolman

Adres van de schrijver:

B. Boekhout

Een zomerse zondagmorgen bij het Quackjeswater

Het is zondagmorgen half vijf, wanneer het vroege morgenlicht mij doet ontwaken. Ineens ben ik klaar wakker, want mij schiet het idee, dat ik gisteren kreeg, te binnen: een vroege ochtend bij het Quackjeswater in Voorne's Duin. Het is nevelig boven de landerijen rondom mijn huis. De auto voor de deur, die mij straks naar de plaats van bestemming moet brengen, is nat. Door het open raam bereiken mij in de stilte van deze ochtend de reeds herfstachtig aandoende koolmeesgeluidjes. Een tortelduif koert zacht voor zich heen; in de verte roept nog de koekoek. Terwijl ik me voor het raam sta te scheren, zie ik hoe een fitis bezig is, insecten van mijn auto af te pikken.

Nadat alle ochtend-routineklusjes snel zijn afgewikkeld, brengt de auto mij naar 'de Quack'. De zon is bezig, de laatste nevels te verdringen. In de weilanden, die ik passeer, zijn vele kieviten te zien. De zomerzwerftrek is begonnen. Dat ik even later in de nabijheid van het Quackjeswater kom, is duidelijk te zien aan de af- en aanvliegende blauwe reigers. Deze hebben elk jaar een kleine broedkolonie in het Quackjeswater en hoewel de meeste broedsels reeds uitgevlogen zijn, is er toch nog een opvallende activiteit.

Inmiddels heeft de zon het gewonnen van de laatste nevelresten en ziet het er naar uit, dat het weer een stralende, vrij warme zomerdag zal worden. Ik parkeer de auto op het